

Sygn. akt II CSKP 21/21

POSTANOWIENIE

Dnia 30 kwietnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa A.C.

przeciwko M.K. i B.H.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 30 kwietnia 2021 r.

skargi kasacyjnej powódki

od postanowienia Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim

z dnia 23 sierpnia 2018 r., sygn. akt II Ca 463/18,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powódka A.C. pozwem przeciwko M.K. i B.H. wniosła o uzgodnienie treści ksiąg wieczystych nr [...] oraz [...]1 z rzeczywistym stanem prawnym poprzez wykreślenie w dziale II wskazanych ksiąg wieczystych pozwanych jako właścicieli nieruchomości i wpisanie w ich miejsce S.N..

Wyrokiem z dnia 27 marca 2018 r. Sąd Rejonowy w Radomsku oddalił powództwo. Sąd ustalił, na podstawie tłumaczenia aktu notarialnego, że w dniu 18 listopada/1 grudnia 1909 r. właściciele majątku S. i jedyni udziałowcy spółki „Ś.” złożyli oświadczenie przed notariuszem P.G., że po sprzedaniu majątku spółki przy poparciu Banku [...] w postaci zaliczek otrzymali sumę 32 217 rubli i

wyrażają „zgode na zabezpieczenie zaliczek w czwartym rozdziale indeksu hipotecznego księgi wieczystej prowadzonej dla majątku, z tym że zaliczki te wraz z dokonaniem aktu notarialnego sprzedaży majątku podlegają wyłączeniu z indeksu hipotecznego po jednostronnym zgłoszeniu właścicieli majątku”. W akcie tym w rozdziale VI kolumna 16 wskazano, że S.N. (obok dopisek „J.T.”) wpłacił tytułem zaliczki kwotę 1000 rubli. W dziale księgi hipotecznej II rep. hip. [...] p [...]. lit. a na mocy aktu notarialnego z dnia 29 grudnia 1911 r./11 stycznia 1912 r. znajdującego się w aktach [...]P, numer [...], według rejestru [...] ustalono tytuł własności i mocą decyzji Wydziału Hipotecznego Sądu Okręgowego w Piotrkowie przepisano m.in. numer [...] o brzmieniu „J.T., syn I. , jako nabywca działki nr 1[...] o powierzchni 10 dziesięcin 1039 prętów kwadratowych za 3 054 ruble”. Na akcie notarialnym widnieje podpis J.T., S.N. nie został wymieniony w treści aktu, nie złożył także podpisu.

Na mocy aktu własności ziemi z dnia 26 stycznia 1978 r. właścicielami nieruchomości położonej w S.(gmina M.), oznaczonej w ewidencji gruntów numerami działek [...], [...]1, [...]2, [...]3, [...]4, [...]5, [...]6, [...]7, [...]8, [...]9, [...]10, [...]11, [...]12, [...]13, [...]14, [...]15 zostali J. i G.T.. Działki ewidencyjne o numerach [...]10, [...]1, [...]11 i [...]15 o łącznej powierzchni 6,12 ha nie odpowiadają działce nabytej przez J.T., zaś działki nr [...]4, [...]5, [...]9, [...]13 i [...]14 o łącznej powierzchni 4,72 ha odpowiadają dawnej działce nr 1[...], ujawnionej w rep. hip. „K..”. Obecnie prowadzona jest dla nich księga wieczysta nr [...]1. Aktem notarialnym z dnia 7 listopada 1991 r. J. i G.T. podarowali swe gospodarstwo rolne pozwanej B.H., która w dziale II założonej dla nieruchomości księdze wieczystej nr [...], została ujawniona jako właścicielka.

S.N. zmarł [...] 1919 r. W 2000 r. M.G. - córka S.N. i matka powódki wystąpiła do Sądu Rejonowego w Radomsku o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym poprzez wpisanie w dziale drugim księgi nr [...] S.N. w miejsce B.H. (sygn. akt I C 63/00). Powództwo zostało oddalone prawomocnym wyrokiem z dnia 24 września 2001 r., apelacja powódki została oddalona wyrokiem Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 8 czerwca 2001 r. M.G. wytoczyła powództwo przeciwko Starostwu Powiatowemu w Radomsku o wydanie nieruchomości będących przedmiotem

sporu lub o odszkodowanie. Powództwo to zostało oddalone prawomocnym wyrokiem z dnia 24 września 2001 r. M.G. złożyła wniosek o wpis w dziale II księgi wieczystej nr [...] -S.N. jako właściciela nieruchomości. Wniosek ten oddalono postanowieniem z dnia 12 grudnia 2002 r.

Powódka jest jedyną spadkobierczynią M.G.. Powódka została poinformowana pismem Starostwa Radomszczańskiego z dnia 10 sierpnia 2009 r., że od 1966 r., tj. od daty założenia ewidencji dla gruntów obrębu S. nigdy nie zostali ujawnieni jako właściciele S. i J.N. ani M.G., a kolejnym pismem z dnia 16 października 2014 r., że od 1966 r. niezmiennie jako właściciel działek nr [...]7, [...]8, [...]10, [...]11 i [...]15 figurował J.T.. Umową darowizny z dnia 1 lutego 2012 r. pozwana B.H. przekazała działki nr [...]2/1, [...]3, [...]4, [...]5, [...]6, [...]9, 574/4, [...]13, [...], [...]14 na rzecz siostrzeńca M.K..

Dla tych działek, po odłączeniu z dotychczasowej księgi wieczystej nr [...] założono księgę wieczystą nr [...]1, w której dziale II figuruje wpis M.K. jako właściciela.

Sąd Rejonowy ocenił, że powódka nie sprostала ciężarowi obalenia domniemania z art. 3 ust. 1 u.k.w.h. Z aktu notarialnego, na którego treść powoływała się powódka wynika wprost, że osobą, która nabyła sporne działki był J.T., ojciec J.T.. Wcześniejszy akt, w którym widniało nazwisko S.N., należy traktować jako umowę przedwstępną, na której podstawie nie doszło do przeniesienia własności nieruchomości. Sąd podkreślił, że do aktu notarialnego z 1909 r. stanęło 45 potencjalnych nabywców, natomiast do zawarcia umowy przyrzeczonej przystąpiło tylko 27 osób. Przyczyną takiego stanu rzeczy mógł być np. brak możliwości kredytowych niektórych zgłaszających się lub rezygnacja z kupna ziemi już po zawarciu umowy przedwstępnej. Niezależnie jednak od przyczyny, nie ulega wątpliwości, że S.N. nie uczestniczył w czynności prawnej potwierdzonej aktem notarialnym z dnia 29 grudnia 1911 r./11 stycznia 1912 r., a zatem nie stał się właścicielem spornych gruntów.

Sąd pierwszej instancji podkreślił ponadto, że prawomocna decyzja administracyjna (akt własności ziemi z dnia 26 stycznia 1978 r. wydany na rzecz J. i G.T.) wiąże sąd cywilny w zakresie stanu prawnego ustalonego decyzją. Sąd Rejonowy zaznaczył, że żądanie powódki nie mogłoby być uwzględnione

również z tego względu, że S.N. nie żyje od 1919 r., zaś prawo własności nie może zostać wpisane w księdze wieczystej na rzecz osoby zmarłej.

Postanowieniem z dnia 23 sierpnia 2018 r. Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim uchylił wyrok Sądu Rejonowego w Radomsku z dnia 27 marca 2018 r. i odrzucił pozew. Sąd stwierdził, że orzeczenie Sądu pierwszej instancji zapadło w warunkach nieważności postępowania, ze względu na wystąpienie przesłanki *res iudicata* (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). Wskazał, że prawna i faktyczna podstawa sprawy jest tożsama z podstawami sprawy zakończonej wyrokiem Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 15 lutego 2001 r. Jedyna różnica dotyczy strony podmiotowej, bowiem w niniejszej sprawie powódka jest następcą prawnym (spadkobierczynią) powódki w zakresie sporu rozstrzygniętego wyrokiem z dnia 15 lutego 2001 r. Sąd Okręgowy ocenił, że pomimo tej różnicy występuje powaga rzeczy osądzonej, gdyż zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą Sądu Najwyższego tożsamość podmiotowa zachodzi, gdy w obu sprawach występują te same osoby lub ich następcy prawni.

Od postanowienia Sądu Okręgowego powódka złożyła skargę kasacyjną. Wnosząc o uchylenie orzeczenia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania zarzuciła naruszenie przepisów postępowania:

- art. 199 § 1 pkt 2 w zw. z art. 366 k.p.c. poprzez błędne przyjęcie, że orzeczenie zapadło w sprawie o osądzone już roszczenie, mimo braku uzasadnienia przez Sąd odwoławczy, z jakiej przyczyny uznano tożsamość okoliczności faktycznych sprawy oraz jej przedmiotu, a zmiany personalnej zachodzącej po stronie podmiotowej nie uznano za zmianę strony podmiotowej;

- art. 386 § 3 k.p.c. poprzez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że występuje negatywna i bezwzględna przesłanka procesowa skutkująca odrzuceniem pozwu, mimo że w sprawie przeprowadzono nowe dowody i ustalono nowe fakty, które nie wchodziły w zakres podstawy faktycznej ustalonej w poprzednim, prawomocnie zakończonym postępowaniu;

- art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez nie zawarcie w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia szczegółowej oceny prawnej, względnie poprzez przedstawienie jej w sposób skrótowy i jednowątkowy.

Sąd Najwyższy zważył:

Istotą skargi kasacyjnej jest kwestionowanie prawidłowości następczego naprawienia przez Sąd Okręgowy uchybienia popełnionego przez Sąd pierwszej instancji, polegającego na orzekaniu w warunkach nieważności i nie podjęciu czynności odrzucenia pozwu.

Skarga kwestionuje ponadto zasadność stwierdzenia istnienia przeszkody procesowej przewidzianej w art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c., oznaczonej jako prawomocne osądzenie sprawy pomiędzy tymi samymi stronami. Wystąpienie takiej ujemnej przesłanki procesowej o charakterze bezwzględny wyłącza dopuszczalność wytoczenia ponownego powództwa i wyrokowania. Wyrok rozstrzygający sprawę co do istoty ma bowiem, w następstwie prawomocności, moc wiążącą oraz posiada przymiot powagi rzeczy osądzonej (*ne bis in idem*).

Stwierdzenie powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*) wymaga ustalenia identyczności podmiotowej i przedmiotowej prawomocnego rozstrzygnięcia i sporu poddanego pod osąd w kolejnym postępowaniu. W tym zakresie orzecznictwo i piśmiennictwo jednolicie wskazują, że tożsamość stron procesowych w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. zachodzi wtedy, gdy w obu postępowaniach występują te same osoby lub ich następcy prawni, nawet jeżeli występują w odwrotnych rolach procesowych (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 552/09, niepubl.). Następstwo takie może wynikać zarówno ze spadkobrania (sukcesja uniwersalna), jak i nabycia spornej rzeczy bądź prawa objętego przedmiotem postępowania (sukcesja syngularna) (por. orzeczenie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1951 r., ŁC Prez.685/50, OSN 1952, nr 1, poz. 3, orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 1963 r., III CR 26/53, OSPiKA 1964, nr 7-8, poz. 134, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 1989 r., III CZP 68/89, nie publ., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2009 r., IV CSK 477/08, niepubl.). Tacy następcy prawni „wchodzą” wprost w zastaną sytuację prawną. Od tak rozumianej tożsamości podmiotowej należy odróżnić związanie wynikające z rozszerzonej prawomocności materialnej orzeczenia, wprowadzonej w wypadkach przewidzianych w ustawie także wobec innych osób (art. 365 § 1 k.p.c.). Taką cechą mają m.in. orzeczenia wydane w sprawach małżeńskich (art. 435 § 1, art. 452 k.p.c.), ze stosunków między

rodzicami a dziećmi (art. 458 § 1 k.p.c.), wszczętych przez prokuratora (art. 58 k.p.c.), członków spółdzielni (art. 49 § 2 prawa spółdzielczego). Szczególne problemy wiążą się z orzeczeniami uznającymi postanowienia wzorca umowy za niedozwolone (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15, OSNC 2016, nr 4, poz. 40). Skarga kasacyjna kwestionuje przyjęcie tożsamości podmiotowej wskazując z jednej strony na wytoczenie powództwa w sprawie rozstrzygniętej prawomocnym wyrokiem z dnia 21 grudnia 2000 r., sygn. akt I C 63/00 przez inną osobę, tj. M.G., z drugiej - na niedopuszczalność przyjęcia „rozszerzonej prawomocności materialnej” wobec innych jak powodowy następca prawny spadkobierców nieujawnionego w księdze wieczystej właściciela, który nie występowali w poprzednim postępowaniu. Zarzuty te są oczywiście chybione, skoro powódka A.C. jako córka M.G. jest jej spadkobierczynią, zatem następcą prawnym w rozumieniu wskazanym wyżej. Po stronie pozwanej nadal występuje B.H. i wykazane zostało pochodne od niej następstwo M.K. w zakresie udziału we współwłasności nieruchomości. Wyjaśnienie drugiej kwestii jest zbędne i niedopuszczalne, gdyż wykracza poza zakres rozpoznawanej sprawy, w której nie uczestniczą ewentualni inni spadkobiercy S.N.. W piśmiennictwie i orzecznictwie istnieje wprawdzie rozbieżność poglądów dotycząca rozszerzonej prawomocności wyroków usuwających niezgodność między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym, stanowiących podstawę wpisu obalającego domniemanie z art. 3 ustawy księgach wieczystych i hipotece, ale problem ten nie występuje w obecnej sprawie.

Skarga kasacyjna kwestionuje także tożsamość przedmiotową żądania pozwu, który Sąd drugiej instancji odrzucił orzeczeniem reformatoryjnym i rozstrzygnięcia zapadłego w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem z dnia 21 grudnia 2000 r., sygn. akt I C 63/00. Skarżąca powołuje się przy tym na fakt, że wprawdzie zmiana wpisu w dziale II księgi wieczystej miała polegać na ujawnieniu tej samej osoby, tj. S.N., zmarłego w dniu 17 kwietnia 1919 r. ale w kolejnym postępowaniu przedstawiła inne dowody mające potwierdzać nabycie przez niego nieruchomości na podstawie czynności prawnej, mające

dotyczyć „ustalenia podstaw faktycznych tytułu własności strony pozwanej, zidentyfikowania nieruchomości objętej kwestionowanym tytułem własności, badania i tłumaczenia w niezbędnym zakresie ksiąg hipotecznych i istniejących do dzisiaj aktów notarialnych”. Stanowisko powyższe jest oczywiście nieprawidłowe. Granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej określa przedmiot rozstrzygnięcia sądu i jego podstawa faktyczna, która może różnić się od żądania i podstawy faktycznej powództwa. Dla granic powagi rzeczy osądzonej podstawowe znaczenie ma stan sprawy w chwili wyrokowania. Powagę tę może wzruszyć jedynie wykazanie zmiany okoliczności, których istnienie było przyczyną oddalenia pierwszego powództwa. Zmiana ta musi mieć charakter następczy, a okoliczności charakteryzować się cechą nowości (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 października 1973 r., I CR 511/73, niepubl., z dnia 18 kwietnia 1980 r., IV CR 85/80, OSNC 1980, nr 11, poz. 214, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2018 r., I CSK 645/17, niepubl.). Jako przykłady takich okoliczności wskazuje się uzyskanie przymiotu wymagalności roszczenia, upływ terminu uniemożliwiającego pierwotnie uwzględnienie żądania, zmianę stanu prawnego, zrealizowanie brakującej poprzednio przesłanki roszczenia. W oczywisty sposób takie przesłanki pozwalające na ponowne rozpoznanie sprawy prawomocnie osądzonej nie zostały spełnione. Wyrok wydany w poprzednim postępowaniu korzysta zatem nadal nie tylko z takich skutków objętych prawomocnością materialną jak moc prejudycjalna, ale także z powagi rzeczy osądzonej.

Niezależnie od powyższego podkreślić należy, że w sprawie o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym uwzględnia się stan faktyczny i prawny na datę rozstrzygania o żądaniu pozwu, którym jest data zamknięcia rozprawy apelacyjnej (por. nie publikowane wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2003 r., II CK 318/02, z dnia 4 października 2006 r., II CSK 108/06, z dnia 9 stycznia 2009 r., I CSK 276/08, z dnia 5 kwietnia 2013 r., III CSK 236/12). Zasada aktualności ma w tym postępowaniu charakter bezwzględny, stąd żądanie pozwu musi dotyczyć stanu prawnego istniejącego w dacie orzekania przez sąd, a nie takiego który istniał (miał istnieć) kiedykolwiek w przeszłości.

Żądanie pozwu obejmowało wykreślenie w dziale II osób obecnie wpisanych i wpisania S.N., zmarłego w dniu [...] 1919 r. Powództwo dotyczące uzgodnienia treści księgi wieczystej według nieaktualnego stanu prawnego podlega oddaleniu wprost, bez potrzeby prowadzenia postępowania dowodowego.

Orzeczenie Sądu Okręgowego polegające na uchyleniu zaskarżonego orzeczenia i odrzuceniu pozwu w następstwie stwierdzenia tzw. odrzuceniowej przyczyny nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji było zatem prawidłowe.

Z tych względów, skarga kasacyjna, jako pozbawiona uzasadnionych podstaw, podlega oddaleniu (art. 398¹⁴ k.p.c.).

as]

ke